

В І Д Г У К

офіційного опонента на дисертацію Лі Яліня «Інтерпретація російської літератури в критиці Г. В. Адамовича на сторінках паризького щотижневика "Звєно"», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.02 – російська література

Період трагічного розмежування російської культури на радянську та емігрантську у 20-ті роки ХХ століття спричинив потребу у глибокому осмисленні складних світоглядних зрушень та естетичних процесів, що відбувалися в літературі, нових підходів до закладених митцями-попередниками традицій, окреслення майбутніх перспектив і завдань, що постали перед тогочасними художниками слова. Це осмислення частково відбувалось на сторінках започаткованих у вигнанні видань, зокрема й у паризькому «Звені», навколо якого згуртувалася ціла плеяда талановитих критиків – В.В. Вейдле, К.В. Мочульський, Д.П. Святополк-Мирський, Н.М. Бахтін, П.М. Біцилі, З.П. Гінпіус, П.Я. Левінсон, Г.Л. Лозинський, С.М. Волконський. Але першим серед них, за визнанням багатьох сучасників, був Г.В. Адамович, талант якого остаточно розкрився й реалізувався саме в цей час, після від'їзду з Росії. Втім, репутація першого критика еміграції не викликала наукового інтересу до цієї творчої постаті – представлена до захисту дисертація Лі Яліня є, по суті, першим монографічним дослідженням його «Літературних бесід», яка заповнює одну з численних лакун, що й до сьогодні існують у вивченні історії російської літератури еміграції. Отже, актуальність та наукова значимість цієї роботи сумнівів не викликають.

Цілком виправданим видається й самообмеження, до якого вдався Лі Ялінь – у величезній літературно-критичній спадщині митця, створеній протягом п'ятдесяти років, для детального вивчення обрано плідний період 1923-1928рр. Встановлені рамки сприяли глибинному вивченню текстів

Г.В. Адамовича, відтворенню широкого синхронічного й діяхронічного контексту дослідження. Поданий наприкінці дисертації список використаних джерел свідчить про величезний обсяг опрацьованого матеріалу й обізнаність дослідника в широкому колі питань, які прямо чи опосередковано пов'язані з темою його наукової роботи.

Автору дисертації, в рамках реалізації поставлених мети і низки завдань, вдалося показати, що коло інтересів Г. Адамовича-критика було надзвичайно широким, поза його увагою не залишилося жодне літературне явище російської еміграції, більше того — радянської літератури, у безпосередньому зв'язку із сучасністю розглянуто класичну спадщину — творчість О.С. Пушкіна, М.Ю. Лермонтова, окремі аспекти творчості І.С. Тургенєва, Ф.М. Достоевського, А.П. Чехова. Здійснений у роботі аналіз свідчить, що естетичне сприйняття й оцінка творів багатьох сучасників у «Літературних бесідах» Г.Адамовича подається з урахуванням особистого досвіду спілкування з ними (З. Гіппіус, Д. Мережковський, І. Анненський, М. Гумільов, М. Цвєтєва та ін.).

Важко не погодитись із твердженням автора дисертації про те, що всі літературно-критичні твори Г. Адамовича просякнуті духом акмеїзму, відчули вплив його поетичної практики, художнього досвіду поета-акмеїста. Для нього головним критерієм справжнього поетичного таланту є «щирість», а головною поетичною вадою — «фальш», надмірний емоційний пафос, що не викликає довіри. В картині світу критика персоналії, до яких він звертався у своїх роздумах, оцінках і бесідах з читачами, розташовані як індивідуально-авторська система літературних ієрархій, або репутацій. Тому саме так — за ступенем таланту і художньої значимістю їх творів у національній словесності — розташовано дослідницький матеріал про цих митців у розділах дисертації. У поезії — О.С. Пушкін, М.Ю. Лермонтов, Ф.І. Тютчев, В. Брюсов, Д. С. Мережковський, З.М. Гіппіус, І. Анненський, О. О. Блок, М.С. Гумільов. У прозі — І.С. Тургенєв, Л.М. Толстой, І.А. Бунін, О.М. Толстой. Лі Ялінь відзначає, що Г. Адамович звертався до творчості не

тільки безумовно близьких йому митців (І.А. Бунін, М.С. Гумільов), але й тих, чий твори викликали в нього суперечливі естетичні враження й відчуття (В. Ходасевич, М. Цвєтасва). Не залишилась не поміченою Лі Ялінем і здатність критика до переоцінки своїх попередніх висновків, як це було у випадку з творами С. Сєєніна.

Лі Ялінь робить принципово важливий висновок — політична кон'юнктура для Г. Адамовича, на відміну від більшості його критиків-сучасників, завжди вторинна, на першому плані для нього — естетичні важелі, художній талант митця. Саме з цих позицій він, перший критик еміграції, писав про В. Брюсова і О. Блока, постів, які залишились в радянській Росії, виділив літераторів, які, живучи в СРСР, не вписувались у канон радянського письменника (М. Булгаков, Л. Леонов).

В роботі доречно використано методологічне поєднання елементів біографічного, культурно-історичного, порівняльно-історичного, типологічного й терменевтичного методів. У цій комбінації чомусь не названі фактично використані в дисертації ідеї рецептивної естетики — один із ключових літературознавчих термінів дослідження «рецепція» трактується у зв'язку із формулами «автор — твір — читач», «автор — критик — читач». Лі Ялінь відзначає, що в рецепції Г.В. Адамовичем явищ російської літератури враховані нові горизонти розуміння й канони сприйняття, пов'язані з новими реаліями часу, історичної епохи, естетичною свідомістю нового покоління читачів. Саме цим зумовлена й особлива форма, яку розробляв критик, — форма «бесіди», без суворих жанрових обмежень, вона передбачає діалог з імпліцитним читачем.

Автор дисертації переконливо доводить — «Літературні бесіди» Г. Адамовича мають не тільки історико-культурну, а й художню цінність. Відзначені їх специфічні постикальні риси — накопичення в одному творі суперечливих спостережень і оцінок з увиразненням у фіналі авторської позиції, яка закріплена стилістичними та пунктуаційними маркерами, схожість сюжету статті із сюжетом літературного твору з чіткими

елементами композиції — зв'язкою, кульмінацією, розв'язкою, наявність елементів порівняльної інтерпретації, прихованої полеміки, емоційні конотації тощо. До індивідуально-авторських прийомів Г.В. Адамовича віднесено й так звані «сунуті розмірковування», коли критик звертається до постаті якогось письменника або поета у творі, присвяченому іншому митцю слова. Ще однією специфічною ознакою літературно-критичних творів Г.В. Адамовича був стиль, який дехто з його сучасників називав інтуїтивним, або імпресіоністським. Хотілося б у ході захисту почути коментар автора дисертації на цю тему.

Результати проведеного дослідження дають авторові підстави аргументовано стверджувати, що спостереження та оцінки Г. Адамовича передували багатьом висновкам, зробленим в наукових роботах літературознавців кількох поколінь, присвячених творчості цілої низки поетів і прозаїків першої хвилі еміграції. Таке вдумливе ставлення до накопиченого матеріалу та отриманих результатів дозволило дисертантові окреслити подальші перспективи й нові завдання, причому їх коло, як на мою думку, може бути значно ширшим і амбітнішим.

Отже, дисертація Лі Яліня заслуговує на всіляку підтримку, але, як будь-яке дослідження молодого науковця, містить дискусійні моменти й породжує питання, які потребують конкретизації, уточнення, додаткових коментарів. Дозволимо собі виголосити деякі з них.

Аторові дисертації бракує чіткого тлумачення і змістовного наповнення терміна «літературна критика». Це частина літературного процесу чи сфера літературознавства, історії літератури? Вступ, перший розділ «Теоретико-методологічні основи дослідження й історія вивчення критичної спадщини Г. Адамовича», а подекуди й наступні розділи містять низку доволі суперечливих тверджень. Так, на с. 24 автор називає Г.В. Адамовича **художником** слова, далі (с. 57) знов пише про «критичну манеру **художника**», який «непроизвольно и непринуждённо интерпретирует творчество русских писателей» (с. 30), при цьому «его размышления

построены на внутреннем разговоре с самим собой» (с. 31), звідси й висновок про відмінність його спадщини від написаного в академічному ключі К. Мочульським, П. Біцилі, М. Бахтіним. На с. 140 знову є слушне твердження про літературну критику як мистецтво слова. Але на с. 42 читаємо про **літературно-критичні дослідження** Г.В. Адамовича, про критику як розділ літературознавства (с. 54), а інтерпретація, якою, на думку дослідника, займався критик в «Літературних бесідах», трактується як «метод научного познания» (с. 28), як «первооснова науки о литературе» (с. 35), з посиланням на проф. О. Галича (с. 35 — «інтерпретація — це дослідницька діяльність»). Наявність таких суперечностей залишають дискусійними, спірними питання про те, що «интерпретационное пересоздание в связи с жизнью во времени» (с. 19), «пересоздание творческой энергетики произведения» (с. 25) є завданнями літературної критики. Адже, на думку багатьох науковців, В. Халізева зокрема, увагу літературного критика, як правило, спрямовано на сучасний йому літературний процес, його завдання — первинна естетична оцінка творів сучасників, а його апеляції до традицій класики (реінтерпретації у розумінні Лі Яліня) завжди зумовлені роздумами над художніми процесами сьогодення, потребою самоусвідомлення.

Для запобігання таким розбіжностям і суперечностям в судженнях дослідникові у своїх наступних наукових розвідках варто взяти за основу термін «письменницька критика», який автором вживається, проте якимось побіжно, зокрема, у вступі (с. 22) при визначенні теоретичного значення роботи. На с. 24 Лі Ялінь знову побіжно згадує про критиків, які були «непосредственными создателями (точніше було б — учасниками — Т.М.) и одновременно исследователями литературного процесса», відносячи до цієї когорти й Г.В. Адамовича. Але ця слушна констатація не була розвинута в повному обсязі. Між тим, усвідомлення літературно-критичної спадщини Г.В. Адамовича як феномена письменницької критики, як складової літературного життя, художньої культури епохи, як специфічного акту

творчості допомогло б зрозуміти її відмінність від професійної критики, її підпорядкованість законам творчості, мистецтва слова. Тому до вивчення робіт з теорії інтерпретації художнього твору, які вказані як теоретико-методологічна основа дисертації, радимо додати ще й праці Ю. Борева, О. Бочарова, Ю. Бурляя, Б. Бурсова, С. Громова, Б. Єгорова, Г. Золотухіна, присвячені проблемам письменницької критики.

Наступне питання прямо корелює з проблемою письменницької критики як художньої творчості, якій притаманна складна діалектика об'єктивного й суб'єктивного. В дисертації неодноразово акцентується увага на важливому значенні літературно-критичних робіт Г.В. Адамовича для відтворення об'єктивної історії російської літератури, на те, що прагнення до об'єктивності було чи не найголовнішою настановою критика. Лі Ялінь пише, що обрав об'єктом свого дослідження публікації критика в паризькому «Звєні», бо творчість цього періоду «наиболее объективна, ещё не подвержена влиянию окружения и советизации» (с. 6.). Хотілося б зрозуміти – про який вплив оточення йдеться і що таке «советизація» в літературному процесі еміграції? Чи означає це твердження, що решта написаних Г.В. Адамовичем творів піддалися «советизації», були заангажовані й упереджені? На с. 24 Лі Ялінь констатує факт існування в Радянському Союзі викривленої та упередженої історії російської літератури. Чи можлива, на думку автора дисертації, взагалі неупереджена, безумовно об'єктивна історія літератури в еміграції? Адже сам Г.В. Адамович у 1932 році писав про її ізолюваність («она дышит воздухом одиночества и живёт воспоминаниями о России»). Та й у своїх власних критичних творах, опублікованих в «Звєні», Г.В. Адамович дав чимало суб'єктивних, упереджених оцінок творів Д. Мережковського і З. Гітшіус, М. Волошина і В. Ходасевича.

Деяко несподіваним і сумнівним виглядає висновок дисертанта про те, що причиною негативної реценції критиком вірша М. Волошина «Северовосток» із збірки «Стихи о терроре» став стилістичний прийом кінематографізму, використаний поетом (с. 169-170). Сучасний дослідник

інтермедіальних стратегій М.В. Немцов в кандидатській дисертації «Стильові прийоми кінематографу в літературі російського Зарубіжжя» (2004 р.) виділяє цілу низку прийомів кінематографізму, які дійсно використовувалися в літературі в епоху зародження кінематографу, але жодного з них у вказаному вірші немає.

Ще одне питання, яке потребує уточнення в ході захисту, стосується предмета дослідження, який сформульовано так: «специфіка та динаміка інтерпретаційних стратегій Г. Адамовича в період його критичної діяльності 1923-1928 рр.» (с. 20). Як відомо, упродовж зазначеного періоду «Звено», в якому виходили друком «Літературні бесіди» Г.В. Адамовича, видавалось як додаток до щотижневої літературно-політичної газети «Останні новини» (з лютого 1923 р. по грудень 1925 р.). У січні 1926 – червні 1927 років «Звено» – щотижневий літературний журнал. У липні 1927 – червні 1928 рр. – щомісячний журнал літератури та мистецтва. Чи пов'язані специфіка та динаміка інтерпретаційних стратегій Г.В. Адамовича із змінами формату видання, в якому він працював, і якщо пов'язані, то як саме?

Невдало сформульованим є друге завдання, поставлене дисертантом: «проаналізувати ступінь вивченості критичної діяльності Г.В. Адамовича в літературно-критичних та мемуарних джерелах» (с. 20). У структурі дисертації воно вочевидь співвідноситься з підрозділом 1.2 «Стан наукової розробки проблеми». Але ж ані літературно-критичні джерела, ані мемуари не вирішують завдань вивчення будь-якої наукової проблеми, хоч певним чином і можуть готувати підґрунтя, створювати передумови для окремих наукових розвідок.

Висловлені зауваження й побажання не впливають на загальну високу оцінку представленої на ній увазі роботи. Вони дозволяють досліднику ще раз уточнити свої позиції в ході захисту. Дисертація Лі Яліня «Інтерпретація російської літератури в критиці Г.В. Адамовича на сторінках паризького щотижневика “Звено”» є закінченим самостійним дослідженням, яке має беззаперечне наукове значення. Зміст і окремі положення роботи викладені в

статтях, які вийшли друком в авторитетних спеціалізованих виданнях, і в авторефераті, який адекватно відображає текст і структуру дисертації. Лі Ялінь заслуговує на присудження йому наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.02 – російська література. Дисертація відповідає профільно спеціалізованої вченої ради К64.051.07 й вимогам Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань старшого наукового співробітника, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013р.

Доктор філологічних наук, професор
професор кафедри світової літератури
заступник директора з науково-педагогіч
та навчально-методичної роботи
Горлівського інституту іноземних мов
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет» (м. Бахмут)

Т.М. Марченко Т.М. Марченко

*Заступник директора філологічних наук, професор
Марченко Т.М. завідує
канцелярією* *Т.В. Проценко*